

GTAR 17.07.51
Bilimsel makale

Sedanur Benli¹, Soner Sağlam²

Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Türkiye

(E-mail: ¹sbenli403@gmail.com, ²soners@pau.edu.tr)

Agageldi Allanazarov'un Şol Bir Gezek Uçan İt (Bir Kez Uçan Köpek) Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme

Özet. Bu bildiri Agageldi Allanazarov tarafından kaleme alınan *Şol Bir Gezek Uçan İt* adlı povest, bir yavru köpeğin doğa içinde bireysel varoluşunu kurmaya çalıştığı büyüme anlatısı çerçevesinde incelenmektedir. Povest, bireyin içsel gelişimi ve toplumsal duyarsızlık arasındaki çatışmayı merkezine alır.

Möngözlüje adlı köpek yavrusunun, sürüden koparılması ve ardından karşılaştığı zorluklarla verdiği yaşam mücadelesi; dostluk, korku, dayanışma ve toplumsal yabancılaşma temalarıyla birlikte ilerler. Eserdeki karakterler – Lakma, Kartal, Tilki, Kaplumbağa, Kurt, Arı, Yılan, Serçeler– hem bireysel semboller hem de Türkmen halkının değerleri, mizahı ve kültürel bilinç katmanlarını temsil eder.

Anlatı dili, deyimsel zenginlik, yansıma sesler ve içsel diyaloglarla dikkat çeker. Povest; çocuklar için yazılmış gibi görünse de çok katmanlı yapısıyla hem yetişkin okura hem de eğitimciye pedagojik ve kültürel analiz imkânı sunar.

Anahtar Kelimeler: Agageldi Allanazarov, Türkmen edebiyatı, çocuk edebiyatı, hayvan hikayeleri, bireyleşme

DOI: <https://doi.org/10.71078/ydwp0h75>

Alındı: 09.08.2025; Kabul edildi:29.09.2025; Çevrim içi erişim: 3.10.2025.

Giriş

Agageldi Allanazarov, edebiyat alanındaki kariyerine öğrencilik yıllarında şiir ve hikâyeler yazarak başlamış, Moskova'daki Gorki Edebiyat Enstitüsü'nde eğitim alarak edebi yetkinliğini artırmıştır. Şiirleri ve hikâyeleri Türkmenistan'daki edebi çevrelerde tanınmasını sağlamış, özellikle çocuk edebiyatı alanında dikkate değer eserler ortaya koymuştur. Allanazarov, aynı zamanda Türkmenistan Yazarlar Birliği ve Türkmen Devlet Neşriyatı gibi kurumsal yapılar içerisinde çeşitli yönetim görevlerinde bulunarak edebiyatın gelişimine katkı sağlamıştır¹.

Agageldi Allanazarov, Türkmen edebiyatında çok üretken bir yazar olarak tanınır. Özellikle çocuklar için yazdığı eserler, onların hem eğlenmesini hem de değerli hayat dersleri almasını sağlar. Allanazarov'un eserlerinde, Türkmen kültürüne ait önemli değerler yer alır ve bu eserler çocuklara doğruluk, çalışkanlık, sevgi, saygı ve yardımseverlik gibi kavramları öğretmeyi amaçlar. Eserlerinden *A Yazyan*, *At Gayratı*, *Üç Murtlak Kapitan*, *Ertékiler*, *Şadıyan Harplık* gibi eserlerinde çocukların hayal gücüne hitap eden masallar ve hikâyeler kaleme alınırken, aynı zamanda onları evrensel değerlerle buluşturmuştur.

Allanazarov'un eserleri yalnızca yazılı metinlerde kalmamış, aynı zamanda tiyatro oyunlarına ve filmlere de uyarlanmıştır. *Yedi Däne* ve *Çat Açan Menzil* gibi uzun öykülerinden sinema filmleri yapılmış, *Tilkiniñ Doglan Güni* adlı tiyatro oyunu ise pek çok sahnede sergilenmiştir. Bu eserler, Allanazarov'un çocuk edebiyatındaki etkisini daha da artırmış ve geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Yazar, çocuk edebiyatındaki bu başarısıyla, Türkmen kültürünün değerlerini yeni nesillere aktarmada önemli bir rol oynamıştır².

1 Ceyda Maden, Agageldi Allanazarov'un "Sürgünler" Adlı Romanının I. Bölümünün Bağlam Sözlüğü: Eylemler (Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2022), 13.

2 Soner Sağlam, Türkmenistan Çocuk Edebiyatı (Dönemler-Temsilcileri-Türler) (Ankara, Bengü Yayınları, 2020), 176.

İncelemeye konu olan *Şol Bir Gezek Uçan İt Adlı* povest (uzun hikâye), Agageldi Allanazarov'un *Çölün Deñiz Günleri* adlı kitabında yer almaktadır. Eser 2006 yılında Aşkabat'ta Türkmen Devlet Neşiryat Merkezi tarafından yayımlanmıştır. Eserde Allanazarov'un povestleri, hikayeleri ve masalları yer almaktadır. Povest, 181 sayfadır ve iki bölümden oluşmaktadır.

1. İnceleme

Lakma adlı çoban köpeğinin dört yavrusundan ikisi çobana verilir; geride, içine kapanık ve öğrenme hızı yavaş olan Mönközlüje ile kız kardeşi kalır. Bir gün bir kartal Mönközlüje'yi pençelerine alıp kaçıtır; ancak yavru köpek kartalın ayağını ısırarak kurtulur ve doğada yalnız kalır.

Bundan sonra povest, Mönközlüje'nin yalnızlık, hayatta kalma ve olgunlaşma yolculuğunu izler. Tilki, kaplumbağa, yılan, arı, kurt, serçeler, kirpi, karga ve başka kuşlarla yapılan her karşılaşma, karaktere yeni deneyim kazandırır ve karakterini geliştirir. Köpek yavrusu, doğanın sert koşulları karşısında saflığını yitirmeden cesareti ve direnci öğrenir; fiziksel varoluşunu sürdürdükçe içsel kimliğini de inşa eder. Duygusal olgunluğunu geliştirirken, cesaret, dostluk, sabır, empati, umut gibi değerlere tutunur.

Povest, Mönközlüje'nin yaşadığı karşılaşmalar üzerinden bireyleşme sürecini inceler ve toplumsal okumalar (dışlanma, empati, dayanışma) yapar. Bunu yaparken karakterlere sembolik işlevler yükleyerek olaylara metaforik bir derinlik ekler. Bu derinlikle de çocuk okura olumlu kişilik özellikleri, bireysel gelişim ve ahlaki gelişim üzerine öğütler verir. Böylece Mönközlüje'nin "tek başına kalma" mücadelesi hem bir eğitim sahnesi hem de toplumsal eleştiri platformu hâline gelir; povest, saflığın korunarak öğrenme, umut ve cesaretin inşası, doğayla uyum ve toplumsal sorumluluk gibi temaları dengeli bir anlatımla iç içe işler.

Povestte, semboller ve alegorik unsurlara oldukça fazla yer verilmiştir. Bu yapılırken, karakterler ve olgulardan faydalanmıştır. Örnek vermek gerekirse, povest boyunca Mönközlüje'nin yuvasına geri dönmeye, ailesine kavuşmaya çalışması aracılığıyla "yuva" sembolü öne çıkarılmıştır. Bu sembol, güvenli alan ve çocuğun korunaklı evresi olarak karşımıza çıkar. Mönközlüje'nin karşılaştığı herkese ailesini sorması, onun tekrar huzura kavuşmak istediğini, güvenli alanına dönmek istediğini göstermesi üzerinden ailesinin yanı sıra olan yuvanın, bir çocuk için en doğru yer olduğu vurgulanır.

Mönközlüje'nin yuvadan ayrılışı ile başlayan "yolculuk" sembolü, büyüme ve olgunlaşma sürecini gösterir. Onun deneyimleri ve tecrübeleri ile aktarılan bu sembolde bireyin büyüme ve olgunlaşma sürecine vurgu yapılır. Mönközlüje'nin zamanla korkularını aşması, doğayı tanıması ve kendi kararlarını verebilmesi üzerinden işlenir. Povest aracılığıyla bireyin kendi ayakları üstünde durmayı öğrenmesi gerektiği vurgulanır.

Mönközlüje, povest boyunca tilki, kuzu, kaplumbağa, yılan, arı gibi pek çok hayvanla karşılaşır. Bu karşılaşmalar kimi zaman tehlikeyi, kimi zaman dostluğu temsil eder.

Mönközlüje'nin yaşadığı her karşılaşma bir hayat dersi. Hayvanlar aracılığıyla, içsel duygular ve sosyal çevredeki insanlara ilişkin mesajlar çocuk okura aktarılır. Eser, bu yönüyle hayvan sembolizmi açısından oldukça zengindir. Çalışmanın Karakterler başlığında, hayvanlara ve temsillerine detaylı olarak değinilmiştir. Kartal, bazen zararlı bazen öğretici olmasıyla belirsiz ve karmaşık bir otorite figürü olarak karşımıza çıkar. Kaplumbağa, birçok kültürde olduğu gibi bilgeliği ve sabrı temsil eder.

Povestin sonunda Mönközlüje'nin olgunlaşması, geçmişten ders çıkarabildiği, artık kendi kararlarını alabilen, kendini koruyabilen birine dönüştüğü görülür. Bu bağlamda eserin bütününe bakıldığında, yalnızca bir povest olmadığını; bireyselleşme yolculuğu hakkında alegorik bir anlatı olduğu söylenebilir.

1.1. Karakterler ve Temsilleri

Povestteki karakterler yalnızca olay örgüsünü ilerletmekle kalmaz; aynı zamanda Türkmen halkının kültürel kodlarını, sosyal değerlerini ve birey-toplum ilişkisini katmanlı bir biçimde inşa eder. Povestteki her bir karakter, toplumsal rollerin alegorik temsili, bireyin içsel gelişimi ve geleneksel halk bilgeliğinin taşıyıcısıdır. Bu bağlamda karakterler yalnızca hikâyeyi oluşturan öğeler değil, aynı zamanda düşünsel, duygusal ve kültürel işaret taşıyıcılarıdır.

Möngözlüje: Povestin merkezinde yer alır. Tipik bir «masum kahraman» arketipidir. Başlangıçta dünyaya karşı tamamen savunmasız, iyi niyetli ve meraklıdır. Povest boyunca karşılaştığı karakterler aracılığıyla acıyı, güveni, ihaneti, sabrı ve dayanışmayı öğrenir. Eserde onun birey olma süreci işlenir. Özgüven, cesaret ve empati gibi temel duyguların ve sosyal becerilerin pekiştirilmesinde çocuk okura örnek olur.

Lakma: Möngözlüje'nin annesidir. Türkmen geleneğinde sıkça karşımıza çıkan sezgisel, bilge ve fedakâr «ana» tipidir. Lakma'nın çocuklarını kaybettikten sonraki direnci ve “bulacağım” inadı, Türkmen kadınının bireysel ve toplumsal hafızadaki yerini güçlendirir. Onun evlatlarına olan bağlılığı, halk kültüründeki «ana yüreği» anlayışını temsil eder. Çocuk okura güven, aidiyet ve koşulsuz sevgi gibi duyguların aktarılmasını sağlar. Onun yavrularıyla kurduğu bağ, çocukların güvenli bağlanma ve sevgi temelli ilişkilerin önemini anlamasını sağlar.

Kartal: Kartal karakteri, eserdeki kırılma anını başlatır. Möngözlüje'yi kaçırmayı, sadece fiziksel bir eylem değil, kahramanı zorla büyüme sürecine sokan ve kaderini etkileyen bir müdahaledir. Onun “Kanadıma laf etme” sözü, kibirli doğasını ortaya koyar. Bu sözü, aynı zamanda kültürel olarak saygının sınırları, güç ile hak arasındaki çatışmayı sembolize eder.

Kartal karakteri zamanla Möngözlüje'nin cesareti ve özgüveni karşısında sarsılır. Kartalın bu değişimi, gücün mutlaklığına karşı bireyin kararlılığı ve azmiyle elde ettiği manevi zaferin anlatımıdır. Bu durum, çocuklara olumsuzluklarla başa çıkmanın ve cesur olmanın önemini gösterir.

Kaplumbağa: Möngözlüje'nin içsel iyileşmesini sağlayan önemli figürlerden biri olarak karşımıza çıkar. Onun “Sabır iyi bir şeydir. O seni iyileştirir.” sözü, didaktik bir öğüt olmasıyla; «Ataların daha beter dertlerle baş etti.» sözü ise Türkmen geleneğindeki atalar kültürünün gelecek nesillere aktarılması açısından dikkate değerdir.

Kaplumbağa, yavaş ama istikrarlı ilerleyen zamanın; tecrübe aracılığıyla kazanılan bilginin ve halkın soğukkanlılıkla verdiği direncin simgesidir. Möngözlüje'nin duygusal olarak çöküş yaşadığı bir zamanda karşısına kaplumbağanın çıkması, onun bir tür «manevi kılavuz» işlevi gördüğünü kanıtlar. Çocuk okura sabrın, geçmişten ders çıkarmanın ve düşünerek hareket etmenin önemini gösterir. Çocukların duygusal olarak güçlenmeleri, dayanıklı bireyler haline gelmeleri için örnek olur ve onların yetişkin olduklarında daha sağlıklı bireyler olmasını sağlamaya çalışır.

Tilki: Tilki ve ailesi, Möngözlüje'yi geçici olarak himayelerine alarak onu korurlar. Ancak bu koruma, koşullu ve hesaplıdır. Tilki'nin “Evde benim yavrularımsınız, dışarıda ise birer hayvansınız” ifadesi, toplum içindeki rol farklılıklarını ve görünüş ile gerçeklik arasındaki çelişkiyi yansıtır. Güvenin koşullu olmasının yaratabileceği hayal kırıklığını çocuklara sezdirmeye çalışır.

Tilki ailesi, hayatta kalmak için stratejik davranan, kuralcı ama aynı zamanda ikiyüzlü bireylerin simgesidir. Bu yönüyle povest, yalnızca bireysel değil kolektif bir ahlak eleştirisi de sunar. Çocuk okurların samimiyyetin ve tutarlılığın sosyal ilişkilerdeki önemini dolaylı yoldan kavramalarına olanak tanır.

Kurt: Kurt karakteri, toplumun önyargılarına kurban gitmiş, ancak diğerleri tarafından dışlanmasına rağmen kendi değerlerinden ödün vermemiş bir figürdür. Onun “Ben gerçek kurdum” demesi, yalnızca görünüşüyle değil özüyle var olma iddiasıdır. Möngözlüje'ye karşı gösterdiği empati, toplum tarafından dışlanmasına rağmen ahlaki üstünlüğünü hala

koruduğunu gösterir. Povestte, kurt karakteri üzerinden dış görünüşe dayalı yargıların eleştirisi yapılırken, çocuklara da dışlanmış bir karakterin de dürüst ve yardımsever olabileceği gösterilir. Bu anlatım, çocukların önyargılarını kırmayı, dipperlerini olduğu gibi kabul etmeyi ve kişiliklerine değer vermeyi öğrenmeleri açısından eğitsel bir katkı sağlar.

Kuzu: Kuzu ile ilişkisi Möngözlüje'ye annesini ve evini çağırıştırır. Ancak Möngözlüje'nin kuzu sürüsü tarafından dışlanması; saflığın ve çocukluğun bile toplumsal aidiyet kurallarına yenildiğini gösterir. Bu durum, Türkmen toplumunun içe dönük yapısına ve kendinden olmayana dışlamaya meyilli yanına dair eleştirel bir bakış açısı sunar. Bu karakter, çocuk okura, başkalarına karşı duyarlı olma, yardıma ihtiyacı olanlara yardım etme gibi değerleri kazandırmayı hedefler.

Arı ve Yılan: Arı, küçük ama etkili bir figürdür. Özellikle onun "Sığırlardan senin intikamını alayım" demesi cesaret, adalet ve birlik içinde hareket etme duygusunu temsil eder. Arı, Möngözlüje için küçük ama güçlü bir dayanaktır.

Yılan ise doğanın tehlikeli ama saygı duyulması gereken yanındır. Her iki karakter de Möngözlüje'nin içgüdüsel farkındalığını artıran sınavlar gibidir. Möngözlüje'nin onlarla kurduğu her etkileşim, doğanın öğretici ve sınavcı yönlerini gösterir. Bu karakterler, çocuklarda etkili problem çözme, stratejik davranma gibi olumlu davranış kalıplarını benimsetmeyi amaçlar.

Karga: Karga, toplumsal hiyerarşi içinde kendini üstte konumlandıran, kibirli ve dışlayıcı bireylerin temsilidir. "Sizin etiniz bize yaramaz!" diyerek Möngözlüje'yi hor görmesi, sınıfsal ayrımcılığın ve kültürel dışlamanın bir temsilidir. Karga aracılığıyla, Türkmen toplumundaki görünmez sınırlar ve dışlayıcı tavırlar açığa çıkarılır ve yanlışlığı sezdirilir.

Kirpi ve Serçeler: Bu ikincil karakterler, povestin dramatik gerilimini azaltan, ancak duygusal derinliğini artıran figürlerdir. Serçeler Möngözlüje'ye aidiyet hissini yeniden kazandırırken, kirpi de sessizce ona destek olur. Özellikle kalabalıkların değil, küçük dostlukların Möngözlüje için daha dönüştürücü olduğu bu temsiller üzerinden aktarılır. Çocuk okura, dayanışma, yardımlaşma ve arkadaşlığın önemini sezdirirler. Bireyin topluma karışmasının psikolojik yönden olumlu olduğunu vurgularlar.

1.2. Temalar

Şol Bir Gezek Uçan İt adlı povest, yüzeyde bir köpek yavrusunun doğada yaşadığı serüveni konu alıyor gibi görünse de derin yapısında birey olma mücadelesi, aidiyet arayışı, toplumsal eleştiriler ve kültürel değerlerin yeniden üretimi gibi pek çok temayı bünyesinde barındırır. Bu bölümde eserde öne çıkan temalar ayrıntılı biçimde değerlendirilecektir:

Bireyleşme Süreci ve Yuvadandan Ayrılış: Povest, Möngözlüje'nin kartal tarafından kaçırılıp vahşi doğaya düşmesiyle başlar. Bu kopuş, yalnızca mekânsal değil; anne sıcaklığından ve kardeşlerinden duygusal kopuş anlamına da gelir. "Yuvadandan ayrılma" motifi, kahramanın içsel dönüşümünü başlatan kırılma noktasıdır. Aniden sahipsiz kalan Möngözlüje, çocukluktan çıkıp kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenmek zorundadır. Böylece, Türkmen anlatı geleneğinde sık rastlanan "olgunlaşma eşiği" modern bir biçimde yeniden üretilir.

Kimlik ve Aidiyet Arayışı: Möngözlüje'nin yolculuğu, aynı zamanda bir kimlik arayışıdır. Yolculuğu boyunca sık sık "Annem nerede?" ya da "Beni tanıyor musun?" diye sorup durması, aidiyet ihtiyacının bir yansımasıdır. Onun bu arayışı fiziksel buluşmanın ötesinde, kim olduğunu ve nereye ait olduğunu anlama çabasıdır. Güven, sadakat ve ihanet kavramlarını tartışmaya açarak bireyin ruhsal kök bulma ihtiyacını görünür kılar.

Doğa ile Etkileşim ve Hayvan Sembolizmi: Povest, doğayı yalnızca arka plan değil, öğretici bir unsur olarak işler. Tilki kurnazlık, kaplumbağa sabır ve bilgelik, yılan önyargıların kırılması, arı birlik içinde çalışma, kurt dışlanma tehlikesi vb. simgelerini taşır. Bu figürler aracılığıyla anlatı, doğaya ait öğeleri kültürel sembollere dönüştürür. Bu karşılaşmalar, Möngözlüje'nin hayatta kalma becerisini artırırken empati ve dayanışma bilincini de geliştirir; kirpi ve kaplumbağa ile

kurulan dostluk, “türler arası yardımlaşma”yı vurgular. Böylece eser, doğayı sadece bir mekân değil, aynı zamanda bir öğretmen ve karakterleri şekillendiren bir unsur haline getirir.

Toplumsal İlişkiler ve Güven: Mönközlüje'nin karşılaştığı karakterler, aynı zamanda güven, sadakat ve ihanet gibi toplumsal ilişkilerin temsilidir. Mönközlüje'nin kaplumbağa ve kirpiyle kurduğu ilişki yardımlaşma, dayanışma ve empatinin somut göstergesidir. Kartal kötücül bir karakter olarak görünse de pişmanlık duyar; karakterlerin tamamen iyi ya da kötü olarak çizilmemesi, çocuk okura hayatın karmaşıklığını öğretmeye yönelik bilinçli bir tercih olarak değerlendirilebilir.

Annelik, Aile ve Dostluk: Povestte, annenin koruyucu varlığı kısa sürede kaybedilir. Bu eksiklik, Mönközlüje'nin karşılaştığı hayvanlarla kurduğu ilişkiler aracılığı ile telafi edilmeye çalışılır. Özellikle kaplumbağa ile olan dostluğu, Mönközlüje'nin ilk gerçek arkadaşlık deneyimidir. Farklı türlerden olmalarına rağmen birbirlerine duydukları güven ve yardımlaşma, povestin empati, hoşgörü ve birlikte yaşama değerlerini vurgular. Bu dostluklar, annenin yokluğunda bir tür «seçilmiş aile» olgusu yaratır. Aile kavramını genişleterek, dostluğun gücünü ön plana çıkarır.

Toplumsal Ayrımcılık ve Eleştiri: Kartalın üstün konumu, kuzuların kırılabilirliği ve tilkinin fırsatçılığı gibi öğeler hiyerarşik konumları temsil eder. Mönközlüje'nin dışlanması, hor görülmesi gibi durumlar, çocukların sıklıkla karşılaştığı sosyal etiketleme ve ötekileştirme olgusunu barındırır. Eser, güç istismarını ve sınıfsal kibri gözler önüne sererek toplumsal adaletsizliği sorgular. Bu eleştirel bakış, çocuk okurda sosyal farkındalık geliştirerek, eserin pedagojik etkisini artırır.

Sözlü Bellek ve Anlatı Geleneği: Eserde, Mönközlüje ile hayvanlar arasındaki diyaloglar, yalnızca bir iletişim aracı olmakla kalmaz; atasözleri, yerel deyimler ve özlü sözlerle bezenmiş zengin bir Türkmen sözlü geleneğini metne taşır. Bu yönüyle, sözlü anlatı geleneğini çağdaş çocuk edebiyatıyla buluşturarak kültürel belleği ve sürekliliği canlı tutar. Böylece eser, estetikliği ve didaktikliğiyle geleceğe aktarılacak bir kültürel hafıza metnine dönüşür.

1.3. Dil ve Anlatım

Eser, Türkmençenin zengin söz varlığını çağdaş çocuk edebiyatının estetik gereksinimleriyle ustaca birleştirir. Metnin şiirselliği; ağız özelliklerinden beslenen deyimler, beddualar, kalıp sözler, yansıma sesler ve ironik tekrarlarla kuruludur. “Türkmeniň bir özi däl, onuň iti hem dürtmeseň duýmaýar” ile toplumsal duyarsızlığı hicvederken, “Ganatyna gurt düşsün!” bedduasıyla kültürel hafızanın izlerini taşır. “Aş gatykladyp berermen bolan kömek” deyiimiyle tutulmayan sözlere iğneleme yapılır.

İç monologlar ve diyaloglar ile hem çocuk okura hem yetişkinlere hitap eder. Onurunu korumak için “Ganatym-a dil ýetirme!” diyen kartal aracılığıyla yetişkinlere; “Gysamda nädersiň?” ile ise esprili bir meydan okumayla çocuk okura yaklaşır. Povestte, şatyr-şallak, sallam-sajak, gobsunmak gibi yansıma sesler kullanılarak anlatıya ritim kazandırılır.

Tilkinin kirpi eti üzerine yaptığı iç monolog, mizah unsuruymuş gibi gösterilerek sıkıntılı günlerde eldekiyle yetinmeyi öğütler; “bal saymak” ve “dara düşülen günlerin Allah'ı” gibi ifadeler de kültürel öğelerin sözlü taşıyıcılarıdır.

Allanazarov, Mönközlüje'nin iç düşüncelerini doğa tasvirleriyle birleştirerek yalın ama etkili bir anlatım kurar. “Men kartalla uçdum” sözü kahramanın dönüşümünü simgelerken, “Sus, yerin kulağı var, ağızdan yel alsın!” ifadesi temkinli olma çağrısını mistik bir inanışla bağdaştırır. “Hemmeleriň çydam kasesiniň püre-pür bolanyňy görüp...” ifadesi ise mecazlı diliyle topluca sabrın taşmak üzere olduğunu anlatır.

Bu çok katmanlı dil, metni çocuklar için eğlenceli ve anlaşılır kılar. Yetişkinlere satır aralarında toplumsal eleştiri, kültürel bellek ve felsefi göndermeler sunar. Böylece povest, dil-kültür- pedagoji arasında köprü kurarak sözlü geleneği korurken modern anlatımıyla da evrensel bir edebî değer oluşturur.

1.4. İletiler

Povest, pedagojik, toplumsal ve ahlaki pek çok iletiyi içinde barındırarak anlatı içinde harmanlar. İletiler, didaktik olmadan; Mönközlüje'nin deneyimleri, diğer kahramanlarla ilişkileri ve doğayla kurduğu etkileşim üzerinden dolaylı olarak aktarılır.

Bireysel Direnç ve Güçlenme: Mönközlüje, çevresinden beklediği desteği göremeyince ("Aş gatykladyp berermen bolan kömek" gibi sahte vaatlerle karşılaşınca), kendi başının çaresine bakmayı öğrenir. Onun her zorluğu sabırla aşma çabası, özgüvenini güçlendirir ve çocuk okura cesaret ile kararlılık aşılar.

Görünüşe Aldanmamak ve Önyarguların Aşılması: Kurt karakterinin dürüst ve yardımsever çıkması, birinini dış görünüşüne göre yargılamanın yanlış olduğunu gösterir. Povest böylece "iyi-kötü" ayrımının niyet ve eylemlerle değerlendirilmesi gerektiğini çocuk okura sezdirir.

Toplumsal Duyarsızlık Eleştirisi: Povest, deyimler aracılığıyla toplumun bireye karşı duyarsızlığını eleştirir. "Türkmenin yalnız kendisi değil, köpeği bile dürtülmedikçe fark etmez" deyimini, toplumdaki empati eksikliğini gösterir. Mönközlüje'nin defalarca reddedilmesi, okurun bu durumu sorgulamasını amaçlar.

Ayrımcılık, Ötekileştirme ve Sınıfsal Farklılıklar: Karga, leylek ve kuzu gibi hayvanların dışlayıcı tutumları, sınıf ve statüye dayalı ayrımcılığın alegorik bir temsilidir. Bu anlatım, çocuklara "farklı" ya da "değersiz" görülen bireyleri kabul etmenin ve empati geliştirmenin önemini dolaylı olarak aktarır. Bu ileti aynı zamanda sosyal öğrenmeyi destekleyen pedagojik işleve de sahiptir.

Doğayla Uyum ve Doğaya Duyarlılık: Povestte doğa, yalnızca mekân olarak değil, aktif bir karakter olarak da yer alır. Hayvanların kişileştirilmesi ve Mönközlüje'nin doğa unsurlarıyla kurduğu diyaloglar üzerinden, doğaya duyarlı olmak vurgulanır. Eser, insanın doğa karşısındaki üstünlüğünden ziyade doğa ile uyum içinde yaşamının değerini ve gerekliliğini vurgular.

Duygusal ve Sosyal Gelişim: Mönközlüje'nin yaşadığı korku, yalnızlık ve aidiyet arayışı gibi duygular, çocuk okurun empati yapmasını kolaylaştırır. Tilki, kirpi gibi hayvanlarla kurduğu geçici ama anlamlı ilişkiler; yardımlaşma ve dostluk gibi sosyal becerilerin önemini gösterir. Bu ilişkiler aracılığıyla çocuk okura kalıcı bağların sabır ve anlayışla kurulduğu mesajı verilir.

Olgunlaşma ve Karar Alma: Povest ilerledikçe Mönközlüje yalnızca fiziksel olarak değil aynı zamanda zihinsel ve duygusal olarak da bir olgunlaşma geçirir. Başlangıçta, ne yapacağını bilmeyen korkak bir yavru olmaktan çıkarak; risk alan, karar veren ve dünyayı anlamlandırmaya çalışan bir bireye dönüşür. Bu gelişim süreci, çocukların bağımsızlık kazanması ve öz farkındalık edinmesiyle benzerlik taşır.

Bu çok katmanlı iletiler, povesti yalnızca edebî bir metin olmaktan çıkararak pedagojik ve toplumsal bakımdan da güçlü bir esere dönüştürür. Mönközlüje'nin yolculuğu, okuyucu için bir "büyüme metaforu" işlevi görür. Povest didaktik olmadan öğretici olmanın başarılı bir örneğini ortaya koyar.

Sonuç

Şol Bir Gezek Uçan İt povesti, klasik hayvan anlatısını bireysel güçlenme, kimlik arayışı ve toplumsal duyarlılık etrafında yeniden kurgulayarak Türkmen çocuk edebiyatına çok katmanlı bir katkı sunar. Mönközlüje'nin kartal aracılığıyla yaşadığı travmatik kopuştan, kurt ve kaplumbağa gibi figürlerle kurduğu ilişkilerine uzanan bu yolculuk, çocuk okura cesaret ve empati kazandırırken çocuk okurla birlikte yetişkin okura da kültürel belleği aktarır.

Bu çalışmada, eserdeki beddua-mizah kalıpları önyargı karşıtı karakter kurgusu ve doğa-insan dengesi vurgusunun çağdaş değerler eğitimiyle örtüştüğu görülmüştür. Ayrıca, Mönközlüje'nin her durakta kazandığı işlevsel deneyimler kahramanın dönüşümünü adım adım güçlendirmekte; metnin şiirselliği ise estetik olduğu kadar pedagojik bir rol de üstlenmektedir.

Sonuç olarak, Allanazarov'un eseri, çocuklara yaşamın zorluklarıyla baş etme, kendini bulma ve toplumsal uyumu öğrenme süreçlerinde rehberlik eden; bireysel ve toplumsal değerlerin iç içe geçtiği çok katmanlı bir yapıt olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda, Şol Bir Gezek Uçan İt, Türkmen çocuk edebiyatının hem estetik hem de pedagojik açıdan önemli bir temsilcisi olarak literatürde hak ettiği yeri alır.

Kaynakça

Allanazarov, Agageldi. (2006.). *Çöliñ Deñiz Günleri*. Aşgabat, Türkmen Devlet Neşiryat Merkezi.

Maden, Ceyda. (2022.). *Agageldi Allanazarov'un "Sürgünler" Adlı Romanının I. Bölümünün Bağlam Sözlüğü: Eylemler*. Yüksek Lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi.

Sağlam, Soner. (2020.). *Türkmenistan Çocuk Edebiyatı (Dönemler-Temsilcileri-Türler)*. Ankara, Bengü Yayınları.

References

Allanazarov, A. (2006). *The days of the desert sea*. Turkmen State Publishing Center.

Maden, C. (2022). *The contextual dictionary of verbs in the first chapter of Agageldi Allanazarov's novel "Sürgünler"* (Master's thesis). Pamukkale University.

Sağlam, S. (2020). *Turkmen children's literature (Periods–Representatives–Genres)*. Bengü Publications.

Седанур Бенли¹, Сонер Сағлам²

Памуккале университеті, Денизли, Түркия.
(E-mail: ¹sbenli403@gmail.com, ²soners@pau.edu.tr)

Ағагелді Алланазаровтың *Şol Bir Gezek Uçan İt (Bir Kez Uçan Көрек)* атты шығармасы жөніндегі зерттеу

Аңдатпа. Бұл мақалада Ағагелді Алланазаровтың *Şol Bir Gezek Uçan İt* атты повесті табиғат аясында күшіктің жеке болмысын қалыптастыруға талпынысын суреттейтін өсу баяны шеңберінде қарастырылады. Повестің негізгі өзегі – жеке тұлғаның ішкі дамуы мен қоғамдық немқұрайдылық арасындағы қайшылық.

Möngözlüje (Мөңгөзліже) атты күшіктің табыннан бөлініп қалғаннан кейінгі өмір үшін күресі және кездескен қиындықтары достық, қорқыныш, ынтымақтастық және әлеуметтік жатсыну тақырыптарымен ұштасып өрбиді. Шығармадағы кейіпкерлер – Лақ, Қыран, Түлкі, Тасбақа, Қасқыр, Ара, Жылан, Торғайлар – әрі жеке символдық мәнге, әрі түрікмен халқының құндылықтарын, әзіл-қалжыңын және мәдени санасының қабаттарын бейнелеуші қызметке ие.

Баяндау тілі фразеологиялық байлығымен, еліктеуіш дыбыстарымен және ішкі диалогтарымен ерекшеленеді. Повесть сырттай балаларға арналған туынды болып көрінгенімен, көпқабатты құрылымы арқылы ересек оқырманға да, педагогке де тәрбиелік әрі мәдени талдау жасауға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: Ағагелді Алланазаров, түрікмен әдебиеті, балалар әдебиеті, жануарлар туралы хикаялар, жеке тұлғалық қалыптасу

Pamukkale University, Denizli, Türkiye
(E-mail: ¹sbenli403@gmail.com, ²soners@pau.edu.tr)

A Study on Agageldi Allanazarov's Work Called *Şol Bir Gezek Uçan İt (Once Flying Dog)*

Abstract. In this paper, the povest called *Şol Bir Gezek Uçan İt* written by Agageldi Allanazarov is examined within the framework of the growth narrative in which a puppy tries to establish its individual existence in nature. Povest focuses on the conflict between the individual's internal development and social insensitivity.

The struggle of the puppy named Mõngözlüje to survive after being separated from the herd and the difficulties he encounters; progresses together with the themes of friendship, fear, solidarity and social alienation. The characters in the work – Lakma, Eagle, Fox, Turtle, Wolf, Bee, Snake, Sparrows – represent both individual symbols and the values, humor and cultural consciousness layers of the Turkmen people.

The narrative language draws attention with its idiomatic richness, onomatopoeia and internal dialogues. Although Povest seems to be written for children, it offers the opportunity for pedagogical and cultural analysis to both the adult reader and the educator with its multi-layered structure.

Keywords: Agageldi Allanazarov, Turkmen literature, children's literature, animal stories, individuation

Yazar hakkında bilgi:

Benli Sedanur – Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Türkiye. ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2873-5585>

Sağlam Soner – Doctor, Doçent, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Türkiye. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6416-7924>

Автор туралы мәлімет:

Бенли Седанур – Памуккале университеті, Денизли, Түркия. ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2873-5585>

Сағлам Сонер – доктор, доцент, Памуккале университеті, Денизли, Түркия. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6416-7924>

Information about authors:

Benli Sedanur – Pamukkale University, Denizli, Türkiye. ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2873-5585>

Sağlam Soner – Dr., Associate Professor, Pamukkale University, Denizli, Türkiye. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6416-7924>